

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКИ НАУЧЕН ЦЕНТЪР ПРИ БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИЖЕВСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ТЕХНИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. М. Т. КАЛАШНИКОВА
НАУЧНОЕ СООБЩЕСТВО “ПИСЬМЕННОЕ НАСЛЕДИЕ”
DIGITAL MEDIEVALIST SCHOLARLY COMMUNITY
ФОНДАЦИЯ „УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ“

**Писменото наследство
и информационните технологии**

El’Manuscript–2014

Материали от V международна научна конференция
Варна, 15–20 септември 2014 г.

София · Ижевск
2014

Сборникът е издаден с финансовата подкрепа на Министерството на образованието и науката на Република България по процедура за подкрепа на международни научни форуми.

Отговорни редактори: проф. дфн В. А. Баранов
    доц. д-р В. Желязкова
    д-р А. М. Лаврентъев

Редактори: Нели Ганчева, Веселка Желязкова (български текст)
    О. В. Зуга, В. А. Баранов (руски текст)
    Кевин Хокинс (Kevin Hawkins) (английски текст)

Писменото наследство и информационните технологии [Текст] : материали от V международна науч. конф. (Варна, 15–20 септември 2014 г.) / отг. ред. В. А. Баранов, В. Желязкова, А. М. Лаврентъев. — София ; Ижевск, 2014. — 448 с.

Сборникът съдържа материали от конференция, посветена на разработването и създаването на съвременни средства за съхраняване, описване, обработка, анализ и публикуване на ръкописни и старопечатни книжовни паметници и исторически извори, а също и на въпросите за подготвянето на електронни ресурси в областта на хуманитаристиката и тяхното използване в научните изследвания и преподаването.

© Кирило-Методиевски научен център — БАН, 2014
© Ижевский государственный технический университет
им. М. Т. Калашникова, 2014
© Авторски колектив, 2014
© Лилия Тошкова — графичен дизайн на корицата, 2014

ISBN 978–954–9787–25–2

Модели за представяне на кирило-методиевската библиография във виртуалното пространство

Нели Ганчева

Системи за каталогизация, схеми за метаданни, CDS/ISIS, ISO 2709, MARC формати

Models for Preservation of the Cyrillo-Methodian Bibliography in Virtual Space

Nely Gancheva

The paper offers models for description of and access to bibliographic information, which can be used to present the Cyrillo-Methodian bibliography as an Internet database. In this context the possibilities of electronic cataloging systems and meta-data schemas are investigated.

Една от основните задачи на Кирило-Методиевския научен център (по-нататък КМНЦ) от неговото създаване през 1980 г. до днес е подготвянето на кирило-методиевската библиография (по-нататък КМБ), която обхваща появилите се в България и в чужбина научни и научнопопулярни публикации, засягащи комплекса от кирило-методиевски проблеми, а също така и художествени произведения (литературни, музикални, творби на изобразителното изкуство и други), посветени на Кирило-Методиевото дело. Центърът поддържа професионално оформена библиографска картотека на кирило-методиевските материали, излезли в целия свят след 1940 г., която се попълва текущо. Понастоящем тя съдържа описанията на около 30 000 публикации. Съществен принос на КМНЦ в разглежданата област са подготвените от В. Желязкова и Н. Зафирова и издадени през първото десетилетие на XXI в. два библиографски свода с описанията на българските материали за периода 1846–1944 г. [Желязкова 2003; 2010], които не са отразени в библиографиите на Гр. Илински [Ильинский 1934] и на М. Попруженко–Ст. Романски [Попруженко 1942].

Прилагането на технология за автоматизирана обработка на данните в КМБ бележи принципно нов етап в нейното развитие. За автоматизацията на КМБ бе използван базовият софтуерен продукт CDS/ISIS (Computerized Documentation System—Integrated Set for Information Systems)¹, който е сроден с възприетите от

---

¹ CDS/ISIS представлява инструментариум за разработка на приложения, изграждащи и управляващи текстови бази данни. Създаден е от ЮНЕСКО през 1985 г. и се развива под контрола и координацията на тази организация. Информацията за CDS/ISIS е разположена на: UNESCO.Org. 1995–2010.

библиографските агенции в международен мащаб формати за машинночетими библиографски записи — MARC форматите (Machine Readable Cataloguing). Сродството се дължи на факта, че CDS/ISIS се придържа към структурата и характеристиките на международния стандарт ISO 2709, който от своя страна е основа на всички формати от вида MARC.

Библиографската база данни на кирило-методиевските документи бе изградена според структурата на разработения модел за библиографски записи, който съответства както на международните стандарти за библиографско описание ISBD (International Standard Bibliographic Description) и техните български преводи, варианти и адаптации, така и на функциите и задачите на разглежданата библиография. Във всяка от работните страници на базата се съдържат следните полета: автор, заглавие, година на публикуване, физическа характеристика на описвания материал, забележки, Международен стандартен номер на изданието, класификационен индекс (по специално изработена схема за систематизиране на материалите), предметна рубрика, имена на исторически личности², имена на изследователи³, географски названия. Освен тях в базата са включени и много допълнителни полета, предназначени за елементите на библиографското описание, които са специфични за отделните видове документи.

Възможностите за търсене са изключително големи — може да се търси по всички термини в автоматично изграждания речник, които се извличат от всички основни полета и подполета на базата данни.

Във връзка с предстоящото публикуване на КМБ в интернет е необходимо да очертаем възможните модели за представяне на данните в уеб базираната КМБ, което е и основната задача на настоящото изложение. Независимо от това, кой точно модел ще изберем, библиографията според нас трябва да бъде представена в интернет като база от данни, която да бъде допълвана, редактирана и достъпна за всички заинтересовани потребители. Наличието ѝ в уебпространството ще бъде основа за по-нататъшното ѝ развитие като портал с библиографска и дигитална информация, с възможност за преход от библиографски запис към достъп до дигитализирани документи в областта на кирилометодиевистиката.

Като имаме предвид досегашния ни опит в автоматизирането на КМБ, логичното би било за експониране на библиографията в интернет да се използва инструментариумът на утвърдените в международен мащаб системи за каталогизация. Както вече посочихме, тези системи работят с формати, които са сродни с приложения за изграждането на кирило-методиевската библиографска база данни

---

http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=2071&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html. Updated 03.01.2011 (CDS/ISIS database software).

² В това поле се отбелязват срещашите се в библиографския запис имена на исторически личности от Средновековието, чийто живот и дело са обект на проучване в кирило-методиевската литература.

³ Тук се въвеждат имената на учени с принос в областта на кирилометодиевистиката, когато описваният материал е посветен на тях.

продукт CDS/ISIS. Това би улеснило конверсията на библиографски записи от КМБ в MARC среда. Насочването на автоматизираната КМБ към машинночетимите формати за библиографска информация ще спомогне за развитието ѝ в съответствие със съвременните постижения в света на каталогизацията и информационните технологии и ще даде възможност за нейното включване в процесите на интензивен обмен на данни. Обменът на библиографска информация и осигуряването на достъпа до нея се управлява от стандарта ISO 2709 и от т. нар. „комуникативни формати“ — UNIMARC и MARC 21. Те изпълняват функциите както на комуникативни формати, така и на формати за описание и каталогизация. Към отбелязаните положителни характеристики следва да добавим и факта, че обсъжданите тук формати поддържат Unicode, което е особено важно на КМБ, в която се описват публикации на различни европейски езици (на повече от 20 европейски езика), използващи различни графични системи.

Въпреки посочените положителни страни на перспективата за преход на записите от базата данни „КМБ“ в MARC формат трябва да отбележим, че работата с него не е лишена от проблеми. Един от най-съществените произтича от факта, че разработените на основата на MARC бази данни са трудни както за поддържане, така и за търсене в тях. Необходимостта да се поддържат специализирани софтуерни продукти е голяма пречка за нормалното функциониране, обновяване и предоставяне на онлайн достъп до такива бази от институции, които не са библиотеки или информационни центрове. Точно поради тази причина КМНЦ среща и ще среща сериозни затруднения във връзка с разполагането във виртуалното пространство на структурираната на основата на машинночетимите формати база данни „КМБ“. Едно от възможните решения е информацията да бъде изведена от базата и да бъде експонирана в интернет под формата на библиографски корпус с добре разработена система за търсене. То обаче не допринася за цялостното решаване на посочения проблем.

Значителни затруднения срещат и потребителите на библиотечно-информационните ресурси. За професионалистите прилаганите за тяхното изграждане машинночетими формати са наистина съвършен инструмент за каталогизация и достъп. За потребителите обаче структурата на машинночетимите записи е твърде сложна за разбиране. Търсенето в базите от данни изисква специална подготовка, без наличието на която често пъти резултатите от него са незадоволителни. Затова те отдават предпочитание на по-гъвкавите и по-отворени системи за търсене, които не са така тясно обвързани със строгите правила на каталогизацията и на библиографските стандарти. В отговор на тези предпочитания в институциите, отговорни за изучаването и съхраняването на културното наследство, все по-широко приложение намират схемите за метаданни, които представляват опростен и значително по-гъвкав модел за описание на дигитализирани документи в сравнение с каталогизационните системи. Освен това те осигуряват по-бързо издирване и са по-евтини, което не е за пренебрегване. Критичните анализи на основните модели за описание чрез метаданни, направени през послед-

ните години, показват, че преобладаващата част от съдържанието на тези метаформати се опира на библиографска информация.

Напоследък се наблюдава тенденция за сближаване на методите за анализ и описание на документите, развивани от каталогизационните системи и чрез схемите за метаданни, което е положително явление, тъй като води до съчетаване в едно на добрите практики за описание и идентификация. Прилагането на тези добри практики в КМБ ще даде възможност за представяне на ценните за кирилометодиевистиката дигитализирани книжовни паметници с библиографско описание и стандартизирана схема с метаданни за описание и достъп на потребителите до обектите и колекциите.

Литература

- Желязкова 2003 — Желязкова, В., Н. Зафирова. Българска кирило-методиевска библиография. 1846–1934 г. // Кирило-Методиевска библиография. 1516–1934. С., 2003, с. 419–685.
- Желязкова 2010 — Желязкова, В., Н. Зафирова. Българска кирило-методиевска библиография. 1935–1944 г. // Кирило-Методиевска библиография. 1934–1944. С., 2010, с. 203–389.
- Ильинский 1934 — Ильинский, Г. А. Опыт систематической кирилло-мефодьевской библиографии. Под редакцией и с дополнениями М. Г. Попруженка и Ст. М. Романского. С., 1934. XLIII, 303 с. Фототипно издание в: Кирило-Методиевска библиография. 1516–1934. С., 2003, с. 55–400.
- Попруженко 1942 — Попруженко, М., Ст. Романски. Кирилометодиевска библиография за 1934–1940 год. С., 1942. XXVIII, 169 с. Фототипно издание в: Кирило-Методиевска библиография. 1934–1944. С., 2010, с. 9–201.
- Янакиева 2009 — Янакиева, Т. Културно-исторически места на паметта — библиотеки, архиви, музеи: полета на интегративни взаимодействия в съвременното информационно общество // Културното наследство в съвременния град. Юбилеен сборник с материали от научна конференция, посветена на 85-годишнината на ст.н.с. Магдалина Станчева. С., 2009, с. 84–96.